ЗОЗУЛИНЕЦЬ ШОЛОМОНОСНИЙ

Orchis militaris L.

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Євразійський палеарктичний вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Скандинавія, Атлантична і Середня Європа, Середземномор'я, Кавказ, Зх. та Сх. Сибір, Мала, Зх. та Центральна Азія (пн. Монголії). В Україні — Карпати, на Розточчі, Опіллі, Правобережному Поліссі, в Лісостепу, Степу (пн.), Гірському Криму. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, См, Лв, Ів, Чц, Хм, Вн, Кд, Дн, Хр, Лг, Кр

Чисельність та структура популяцій
Переважно ізольовані особини або невеликі, локальні популяції. У непорушених фітоценозах популяції повночленні, нормального типу з щільністю (13,0+3,1 особин на м^2). У Передкарпатті на перелогах виявлені інвазійні популяції зі щільністю 19,25+5,5 особин на м^2, а в лісокультурах сосни — до 30 особин на м^2.

Причини зміни чисельності
Порушення лучних угідь, надмірний випас, зривання на букети, викопування бульб, руйнування місцезростань забудова та розорювання.

Умови місцезростання
Добре дреновані схили; ґрунти — від сухих до вологих, з високим вмістом карбонатів. Компонент суходільних лук, трапляється на лучно-степових та степових схилах (угруповання кл. *Molinio-Arrhenatheretea* і *Festuco-Brometea*). Віддає перевагу ділянкам із зрідженим травостоєм. Виявлений у світлих лісах, серед чагарників (кл. *Rhamno-Prunetea, Quercetea pubescenti-petraea*). Іноді проникає у порушені місцезростання та вторинні фітоценози (посадки лісів, перелоги, покинуті пасовища). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–40 см заввишки, з яйцеподібними бульбами. Листки довгасто-еліптичні, зібрані в нижній частині стебла. Суцвіття колосоподібне, густе. Квітки рожево-фіолетові. Зовнішні листочки оцвітини зібрані у вигляді шолома. Цвіте у травні–липні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та захади з охорони.
Занесено до Додатку II CITES. Охороняється у Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому, Дніпровсько-Орільському, «Ґорґани» ПЗ, Карпатському, Ужанському, «Синевир», Вижницький, «Подільські Товтри» НПП та низці пам'яток природи і заказників. Необхідний контроль за станом популяцій. Заборонено заготівлю рослин, випас, забудову місцезростань виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Культивують в ботанічних садах: Національному ім. М.М. Гришка НАН України та Ужгородського університету.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

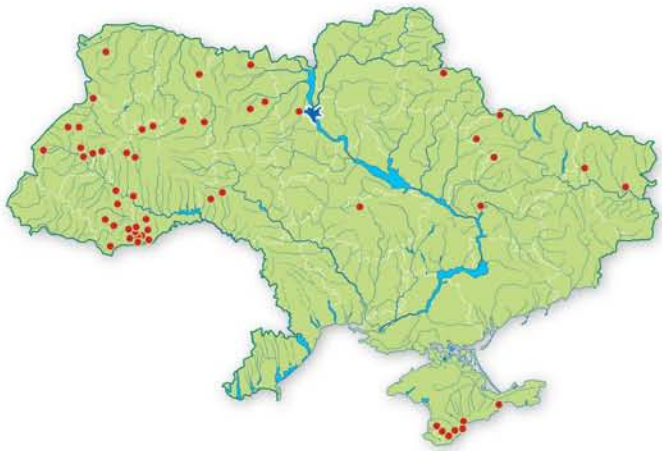

Основні джерела інформації
Вахрамеева, Загульский, Быченко, 1995; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Малиновський, Царик, Кияк та ін., 2002; Орлов, 2005; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976; Чорней, Буджак, Токарюк та ін., 2002.

Автори: І.І. Чорней, В.В. Протопопова
Фото: В.В. Савчук

Узнай больше о природе нашей области! http://kharkovskiy-eco.narod.ru/

ЗОЗУЛИНЕЦЬ БЛІДИЙ

Orchis pallens L.

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середній гірський пояс Середньої Європи, Середземномор'я, Закавказзя, Мала Азія. В Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції нечисленні, переважно від декількох до 15–30 особин на 100 м^2. Здебільшого генеративних рослин більше ніж віргінільних. Щільність в ценопопуляціях зх. частини ПБК біля 50 особин на 100 м^2. На нижньому плато Чатир-Дагу виявлено від 157 до 260 особин на 100 м^2. По узліссях і периферії чагарників щільність виду коливається від 190 до 260 особин на 100 м^2, майже в рівній кількості зустрічаються іматурні, віргінільні і генеративні рослини. У травостої лучного степу чисельність вдвічі менша і помітно переважають (до 70%) генеративні особини.

Причини зміни чисельності
Знищення біотопів внаслідок господарської діяльності, випасу, викошування, зривання квіїв. Вид дуже чутливий до зниження вологості ґрунту.

Умови місцезростання
Росте в ср. гірському поясі Криму, на гірських схилах, вологих луках, узліссях та галявинах ялівцево-пухнастодубових гірських лісів, на зволожених, багатих на гумус ґрунтах. Оптимальні умови розвитку відмічені в ценозах союзу *Paeonio dauricae-Quercion petraea* (кл. *Querco-Fagetea)* та союзів *Jasmino-Juniperion excelsiae*, *Carpino orientalis-Quercion pubescentis* (кл. *Quercetea pubescenti-petraea)* та угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–30 см заввишки. Бульби яйцеподібно-еліптичні. Листки (3–5) скупчені при основі стебла, довгасто-яйцеподібні. Суцвіття колосоподібне, багатоквіткове, циліндричне. Квітки великі, жовті інколи пурпурові, із запахом бузини. Цвіте в травні–червні, плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням. Добре розвивається в культурі на родючих ґрунтах, але розмножується погано.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до Додатку II Конвенції CITES. Охороняється в Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Заборонено заготівлю рослин, курортна забудова, випас, сінокосіння.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

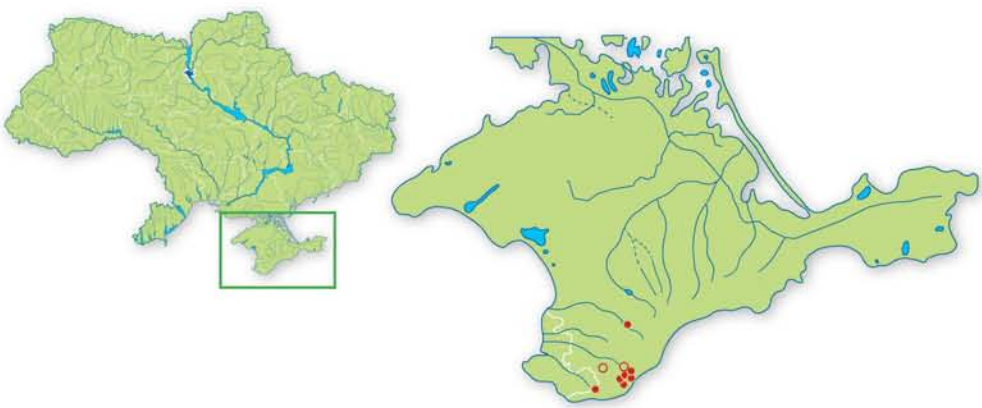

Основні джерела інформації
Вульф,1930; Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України, 1996; Каталог раритетного біорізн. заповід. і націон. парків України, 2002; Орхидеи Украины, 1989; Охраняемые растения Украины, 1983; Флора европейской части СССР, 1976; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дідух, 1980.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: В.В. Савчук

ЗОЗУЛИНЕЦЬ ПРОВАНСЬКИЙ

Orchis provincialis Balb.

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середземномор'я, Балканський п-в, Крим, Кавказ, Мала та Західна Азія. В Україні — Гірський Крим (зх. частина). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється дуже рідко. Лише на окол. смт. Форос знайдені куртини по 50 і більше рослин на 100 м^2. Кількість віргінільних особин у декілька разів перевищує кількість генеративних. Кількість популяцій інтенсивно скорочується, особливо останнім часом. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Причини зміни чисельності
Вузька екологічна амплітуда, низька конкурентна здатність, випасання, рекреація, курортне будівництво, збирання на букети.

Умови місцезростання
У нижньому гірському поясі Пд. берега Криму переважно в угрупованнях союзів *Jasminio-Juniperion excelsae* та *Carpino orientalis-Quercion pubescentis* кл. *Quercetea pubescenti-petraea*, на галявинах, серед розріджених чагарників на лужних, багатих гумусом ґрунтах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–25 см заввишки. Листки в приземкуватій розетці при основі стебла (3–7), ланцетоподібні, плямисті. Суцвіття колосоподібне, нещільне. Квітки великі, до 2 см, ясно-жовті. Губа глибоко трилопатева; середня лопать губи довша за бічні, майже квадратна, дволопатева із зубчиком у виїмці. Цвіте у квітні–травні, плодоносить в липні–серпні. Розмножується насінням, яке проростає лише при наявності грибів-симбіонтів, іноді вегетативно (дочірніми бульбами).

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до додатків Бернської конвенції та CITES. Охороняється в Кримському, «Мис Мартьян» та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, заказнику загальнодержавного значення «Мис Айя». Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Необхідно провести перевірку поширення і контроль стану популяцій, з'ясувати можливість репатріації у природні місцезростання. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, заготівлю, порушення місцезростань облаштування місць рекреації, забудову територій.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

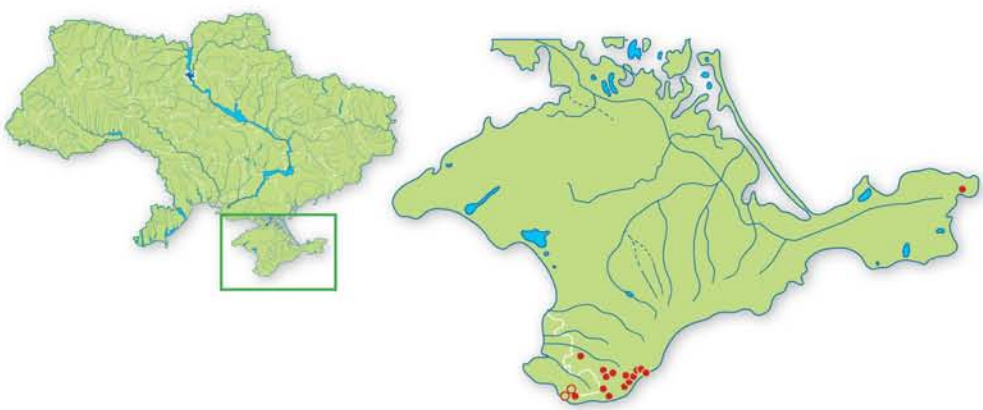

Основні джерела інформації
Вульф,1930; Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України, 1996; Каталог раритетного біорізн. заповід. і націон. парків України, 2002; Орхидеи Украины, 1989; Охраняемые растения Украины, 1983; Флора европейской части СССР, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: П. Євсеєнков

Узнай больше о природе нашей области! http://kharkovskiy-eco.narod.ru/

ЗОЗУЛИНЕЦЬ ДРІБНОКРАПЧАСТИЙ

Orchis punctulata Steven ex Lindl.
(*O. steveniana* Compère ex Lév.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Середземноморсько-передньоазійський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Середземномор'я, Крим, Зх. Закавказзя, Мала Азія, Іран. В Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, нечисленні (1–2 особини на 1 м^2). За віковими групами переважають молоді іматурні й віргінільні особини. У Байдарській долині виявлена популяція чисельністю 25 особин на 1 м^2, в якій переважають вегетативні особини.

Причини зміни чисельності
Збирання квітів, знищення природних екотопів.

Умови місцезростання
Світлі галявини, узлісся, чагарники. У сх. Криму росте у світлих лісах серед злаково-різнотравних угруповань союзу *Elytrigio nodosae–Quercion pubescentis*, у зх. Криму (Байдарська долина, с. Орлине) — у грабово-дубових лісах в угрупованнях союзу *Carpino orientalis-Quercion pubescentis* (кл. *Quercetea pubescenti–petraea)* та *Querco-Fagetea*. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–50 см заввишки. Стебло зі зближеними широколанцетними листками при основі і 1–2 листовими піхвами, розміщеними вище. Суцвіття колосоподібне. Приквітки дрібні (2–4 мм завдовжки), зелені, загострені. Квітки жовті, із запахом ванілі. Губа 6–8 мм завдовжки, трилопатева, середня лопать довша за бічні, на верхівці коротко двороздільна, дрібнозубчаста. Цвіте у травні–червні. Плодоносить у червні–липні. Розмножується насінням, яке проростає при наявності грибів-симбіонтів. Ступінь природного поновлення незадовільний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Занесено до додатків Бернської конвенції та CITES. Охороняється в Кримському, Карадазькому ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Байдарський», «Мис Айя». Необхідно провести додаткові дослідження поширення, ценотичної приуроченості і сучасного стану популяцій виду і випробувати його в культурі. Заборонено збирання, заготівлю рослин, порушення умов місцезростань, рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське.

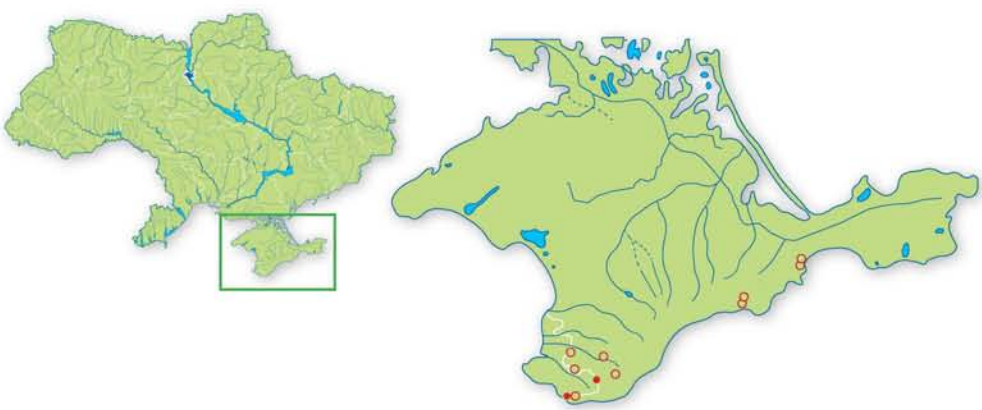

Основні джерела інформації
Вульф,1930; Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України, 1996; Каталог раритетного біорізн. заповід. і націон. парків України, 2002; Орхидеи Украины, 1989; Охраняемые растения Украины, 1983; Рослини України під охороною Бернської конвенції, 2006; Флора европейской части СССР, 1976; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова
Фото: Т.С. Вінніченко, Д.В. Леонтьєв (вставка)